

**FICTION**  
**CONNECTION**

COLECȚIE COORDONATĂ DE  
**Magdalena Mărculescu**

---



Katharina Hagen

# Gustul sâmburilor de măr

---

Traducere din germană și note de  
Laura Karsch

Editori:  
Silviu Dragomir  
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:  
Magdalena Mărculescu

Coperta colecției:  
Faber Studio (Sivia Olteanu și Magda Radu)  
Foto copertă: © Guliver/Getty Images

Director producție:  
Cristian Claudiu Coban

Redactor:  
Laura Sandu

Dtp:  
Eugenia Ursu

Corectură:  
Ioana Augustin  
Eugenia Ursu

---

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**  
**HAGENA, KATHARINA**

**Gustul sămburilor de măr / Katharina Hagen** ;  
trad.: Laura Karsch. - București : Editura Trei, 2012  
ISBN 978-973-707-440-9

I. Karsch, Laura (trad.)

821.112.2-31=135.1

---

Titlul original: Der Geschmack von Apfelkernen  
Autor: Katharina Hagen

Copyright © 2008, 2009 by Verlag Kiepenheuer & Witsch GmbH & Co. KG,  
Cologne/Germany

Copyright © Editura Trei, 2012  
pentru prezenta ediție

C. P. 27-0490, București  
Tel. /Fax: +4 021 300 60 90  
e-mail: comenzi@edituratrei.ro, www.edituratrei.ro

ISBN: 978-973-707-440-9

*Pentru Christof*



***La mémoire ne nous servirait à rien  
si elle fût rigoureusement fidèle.***

*Memoria nu ne-ar servi la nimic,  
dacă ar fi riguros de fidelă.*

PAUL VALÉRY



## Capitolul I

---

Mătușa Anna a murit la șaisprezece ani de o pneumonie, de care inima ei frântă și faptul că penicilina nu fusese încă descoperită au împiedicat-o să se vindece. Moartea ei a survenit într-o după-amiază târzie de iulie. Iar atunci când Bertha, sora mai mică a Annei, a alergat plângând în grădină, a constatat că, odată cu ultima suflare șuierată a Annei, toate coacăzele roșii se albiseră. Era o grădină mare, în care numeroșii coacăzi bătrâni se încovoiau sub povara fructelor grele. Demult ar fi trebuit culese, dar de când se îmbolnăvisese Anna, nimănui nu-i mai stătuse gândul la ele. Bunica mi-a povestit de multe ori, căci ea fusese cea care descoperise coacăzele îndoliate. De atunci, în grădina bunicii, nu mai creșteau decât coacăze negre și albe, și orice încercare de a planta un coacăz roșu era sortită eșecului, pe crengile lui nu creșteau decât boboite albe. Un fapt care nu deranja însă pe nimeni, căci cele albe erau aproape la fel de dulci ca și cele roșii, nu-ți mai distrugau șorțul când le zdrobeai, iar pelteaua gata preparată licărea într-o transparență palidă și misterioasă. „Lacrimi conservate“, așa o numea bunica. Iar pe rafturile din pivniță încă se mai înșirau

borcane de toate mărimile cu peltea de coacăze din anul 1981, a cărei vară, ultima vară a lui Rosmarie, fusese deosebit de înlăcrimată. Mama mea a găsit odată, pe când căuta borcanele cu castraveți murați, un borcan din anul 1945, care conținea primele lacrimi de după război. L-a donat asociației morarilor, iar când am întrebat-o de ce, pentru numele lui Dumnezeu, dăruiește unui muzeu local minunata peltea a bunicii, mi-a spus că acele lacrimi erau prea amare.

Bunica mea, Bertha Lünschen, născută Deelwater, a murit la câteva decenii după mătușa Anna, dar pe atunci uitase deja de mult cine fusese sora ei, cum o chema pe ea însăși și dacă afară era iarnă sau vară. Uitase ce poți face cu un pantof, cu un fir de lână sau cu o lingură. În decursul a zece ani îndepărtase toate amintirile cu aceeași nepăsare distrată cu care își îndepărta de pe ceafă buclele cărunte și scurte, sau cu care strângea de pe masă, cu mâna făcută căuș, firimituri invizibile. De sunetul cu care pielea uscată și aspră a mâinii ei ștergea masa de lemn din bucătărie îmi aminteam mai bine decât de trăsăturile feței ei. La fel de bine îmi aminteam că degetele, pe care purta inele, se încleștau mereu în jurul invizibilelor firimituri, de parcă ar fi încercat să rețină umbrele trecătoare ale spiritului ei, dar poate că Bertha nu voia decât să nu umple podeaua de firimituri, ori să hrănească cu ele vrăbiuțele cărora le plăcea atât de mult să se răcorească în nisipul din grădină și care dezgropau mereu cu această ocazie ridicabile. Masa de la cămin a fost apoi înlocuită cu una din plastic, iar mâna ei a amuțit. Înainte să-și piardă complet memoria, Bertha ne-a trecut în testamentul ei. Mama mea, Christa, a moștenit pământurile,

mătușa Inga titlurile de valoare, mătușa Harriet, banii. Eu, cea mai tânără urmașă, am moștenit casa. Bijuteriile și mobila, rufăria și argintăria urmau să se împartă între mama și mătușile mele. Testamentul Berthei era limpede ca apa de ploaie și, la fel ca ea, nu lăsa loc de iluzii. Titlurile de valoare nu aveau un preț foarte bun, pe pășunile din câmpia germană de nord nu voia să trăiască nimeni cu excepția vacilor, bani nu erau foarte mulți, iar casa era veche.

Bertha își amintise probabil cât de mult iubisem casa. Despre ultimele ei dorințe nu am aflat însă decât după înmormântare. Am venit singură, a fost o călătorie lungă și anevoioasă, cu mai multe trenuri. Veneam din Freiburg și a trebuit să traversez țara dintr-un capăt în celălalt, până când am coborât, în sfârșit, în satul Bootshaven, în stația aflată vizavi de casa bunicii mele, dintr-un autobuz aproape gol, care mă legănase din localitate în localitate, pornind dintr-o gară fantomatică de provincie. Călătoria, tristețea și sentimentul de vinovăție pe care îl ai atunci când moare o persoană pe care ai iubit-o, dar pe care nu ai cunoscut-o foarte bine, mă is-toviseră.

Venise și mătușa Harriet. Doar că acum nu o mai chema Harriet, ci Mohani. Nu purta însă nici robe portocalii, nici capul ras. Șiragul de mărgele din lemn cu fotografia gurului ei era singurul indiciu asupra noii ei stări de luminare. Cu părul scurt și roșu, vopsit cu henna, și cu pantofii de sport, marca Reebok, arăta însă altfel decât celelalte făpturi negre care se adunaseră în grupulețe în fața capelei. M-am bucurat să o văd pe mătușa Harriet,

deși am realizat cu un sentiment de stinghereală și neli-  
niște că nu o mai văzusem de treisprezece ani. De când  
o înmormântasem pe Rosmarie, fiica ei. Neliniștea mi-era  
bine cunoscută, pentru că, în fond, de fiecare dată când  
mă uitam în oglindă, mă gândeam la Rosmarie. Înmor-  
mântarea ei fusese de neîndurat, dar probabil e întotdea-  
una de neîndurat să fii nevoit să îngropi o fată de cinci-  
sprezece ani. Și atunci, am aflat ulterior, îmi pierdusem  
cunoștința și căzusem. Nu-mi mai aminteam decât abu-  
rul cald, dulce și umed, pe care-l emanau crinii albi de  
pe sicriu, care îmi lipea nările și făcea bulbuci în trahee.  
Am rămas fără aer. Apoi am căzut rotindu-mă într-un  
hău alb.

M-am trezit mai târziu la spital. Căzând, mă lovisem  
cu fruntea de bordură, iar rana a trebuit cusută. Deasu-  
pra rădăcinii nasului mi-a rămas o cicatrice, un semn pa-  
lid. A fost primul meu leșin, ulterior mi-am pierdut cu-  
noștința și am căzut de multe ori. Leșinurile sunt o  
caracteristică a familiei noastre.

Așa își pierduse credința mătușa Harriet după moar-  
tea fiicei ei. Se dusese la Bhagwan, sârmana, se spunea în  
cercul ei de cunoștințe. La sectanți. Iar cuvântul „sec-  
tanți“ se rostea cu glas scăzut, cu teamă parcă să nu te  
pândească după colț, să te înșface și să te radă-n cap, pen-  
tru a-ți da apoi drumul, ca unui nebun amorțit din *Zbor  
deasupra unui cuib de cuci*, să colinzi împleticindu-te tro-  
tuarele acestei lumi, zornăind cu bucurie copilărească din  
clopoței. Dar mătușa Harriet nu părea să vrea să-și zornă-  
ie clopoței la înmormântarea Berthei. Când m-a zărit,  
m-a strâns la piept și mi-a sărutat fruntea. Mi-a sărutat  
mai degrabă cicatricea de pe frunte, fără să spună însă

nimic, și m-a împins mai departe spre mama, care stătea lângă ea. Mama arăta de parcă își petrecuse ultimele trei zile plângând. Când am văzut-o, mi s-a strâns inima într-un ghemotoc încrețit. Ce groaznic, să trebuiască să-ți înmormântezi mama, mi-a trecut prin minte când m-am desprins din îmbrățișarea ei. Tata stătea lângă ea și o sprijinea, era mai scund decât ultima dată când îl văzusem și pe față avea niște cute pe care nu i le știam. Ceva mai într-o parte stătea mătușa Inga, care era răpitoare în pofta ochilor înroșiți. Gura ei frumoasă avea colțurile puțin lăsate, dar nu-i dădea o expresie plângăcioasă, ci mândră. Și, deși simplă și încheiată până sus, rochia ei nu părea de doliu, ci arăta mai degrabă ca una dintre acele mici rochii negre, elegante. Venise neînsoțită și m-a prins de ambele mâini. Din mâna ei stângă m-a străbătut un slab curent electric, care m-a făcut să tresar. La brațul drept avea brățara de chihlimbar. Mâinile mătușii Inga erau tari, calde și uscate. Era o după-amiază însorită de iunie. Am privit la lumea din jur, erau multe femei cu păr alb ondulat, ochelari cu lentile groase și poșete negre. Erau tovarășele de *kränzchen*<sup>1</sup> ale Berthei. Fostul primar și, desigur, Carsten Lexow, bătrânul învățător al mamei mele, câteva colege de școală și verișoare îndepărtate ale mătușilor și mamei mele, precum și trei bărbați înalți, care stăteau cu mine serioase și neajutorate laolaltă și erau foarte ușor de identificat ca foști admiratori ai mătușii Inga, având în vedere că nu o scăpau din priviri, deși abia

<sup>1</sup> *Kränzchen* (de la *Kranz*, în germană: cunună) este denumirea obiceiului răspândit în spațiul de cultură german, inclusiv în Transilvania, ca un grup de prietene să se întâlnească la intervale de timp regulate, pentru a-și petrece timpul stând de vorbă, bănd cafea, jucând jocuri de societate, ocupându-se cu lucrul de mână etc.

dacă îndrăzneau să o privească fățiș. Veniseră și vecinii, familia Koop, și alte câteva persoane, pe care nu știam însă de unde să le iau, poate erau de la cămin, poate de la firma de pompe funebre, poate din biroul notarial al bunicului.

După aceea am mers cu toții în localul de lângă cimitir, să mâncăm prăjituri cu unt și să bem cafea. Așa cum se întâmplă de obicei în astfel de ocazii, toți participanții la înmormântare au început numaidecât să converseze, întâi șoptit, apoi tot mai tare. Până și mama și mătușa Harriet discutau însuflețit. Cei trei admiratori se adunaseră între timp în jurul mătușii Inga. Toți trei stăteau cu picioarele depărtate și spatele drept. Mătușa Inga părea să le aștepte omagiile, dar le accepta în același timp cu o blândă ironie.

Tovarășele de *kränzchen* stăteau laolaltă și povesteau. De buze li se lipiseră fire de zahăr și bucățele de migdale. Mâncau așa cum vorbeau: fără grabă, zgomotos și neîntrerupt. Tata și domnul Lexow aduceau din bucătărie, împreună cu cele două chelnerițe, tăvile de argint pe care se îngărmădeau munți de prăjituri pătrate, și așezau pe mese o cană de cafea după alta. Tovarășele de *kränzchen* au schimbat câteva glume cu acești doi tineri atât de atenți și au încercat să-i câștige pentru adunările lor. Și în vreme ce tata se tachina respectuos cu doamnele, domnul Lexow a zâmbit speriat și s-a refugiat la mesele vecine. Pentru că el rămânea, în fond, aici.

Când am ieșit din local, era cald încă. Domnul Lexow și-a prins cracii pantalonilor cu niște clame metalice și s-a urcat pe bicicleta lui neagră, care se rezema nelegată de perete. A făcut un semn scurt cu mâna și a

pornit în direcția cimitirului. Părinții și mătușile mele au rămas în fața ușii, cu ochii mijiți în soarele amurgului. Tata și-a dres glasul:

— Tipii de la birou, i-ați văzut și voi, Bertha a lăsat un testament.

Așadar, erau avocați. Tata nu terminase încă, a deschis gura și a închis-o la loc, cele trei femei continuau să privească tăcute soarele roșu.

— Ne așteaptă acasă.

Și atunci când murise Rosmarie era vară, însă noaptea, dinspre câmpii, se strecura deja un iz de toamnă. Oamenii se răceau repede, când stăteau întinși pe jos. Mă gândeam la bunica mea, care stătea întinsă sub pământ, la gaura neagră și umedă în care se afla acum. Un sol mlăștinos, negru și gras, dar dedesubt era nisip. Grămada de pământ aruncată cu lopata lângă mormântul ei se usca la soare, de câteva ori alunecase de pe ea nisip, mici morene se scurseseră ca într-o clepsidră pentru fiert ouă.

— Asta sunt eu, gemuse odată Bertha, e capul meu.

Arătase spre clepsidra care stătea pe masa din bucătărie și se ridicase în grabă de pe scaun. Cu șoldul o măturase de pe masă. Micul suport din lemn se spărsese, sticla se sfărâmasese, cioburile săriseră primprejur. Eu eram mică, iar boala ei nu era încă atât de avansată încât să fie foarte evidentă. M-am lăsat în genunchi și am întins cu degetul arătător nisipul alb pe plăcuțele de piatră, negre și albe, ale podelei. Nisipul era fin și sclipea în lumina lămpii din bucătărie. Bunica stătea alături, a oftat și m-a întrebat cum am reușit să sparg clepsidra asta frumoasă. Când i-am răspuns că ea o spărsese, a scuturat din cap, a scuturat iarăși și iarăși din cap. Apoi

a strâns cioburile cu mătura și le-a aruncat în găleata pentru cenușă.

Mătușa Harriet m-a luat de braț, am tresărit.

— Mergem? m-a întrebat.

— Da, sigur că da.

Am încercat să mă eliberez din strânsoarea ei slabă, mi-a dat imediat drumul și i-am simțit privirea piezișă.

Am mers pe jos spre casă, Bootshaven e un sat foarte mic. Oamenii prin dreptul cărora treceam salutau serioși din cap. De câteva ori ne-au tăiat calea niște femei în vârstă, care ne-au dat mâna — nu însă și tatălui meu. Nu o cunoșteam pe niciuna dintre ele, dar ele păreau să mă cunoască toate și spuneau cu glas scăzut — din respect pentru doliul nostru —, dar din care răzbătea totuși o bucurie greu de înăbușit că necazul nu le lovise pe ele, ci pe o alta, că arăt ca *de Lüttje*<sup>2</sup> Christel. Mi-a trebuit o vreme până să pricep că *de Lüttje* era mama mea.

Casa se vedea deja din depărtare. Iedera năpădise fațada, iar ferestrele de la etaj nu mai erau altceva decât niște adâncituri dreptunghiulare în hățișul verde întunecat. Cei doi tei bătrâni de pe aleea de la intrare ajunseseră până la acoperiș. Când am atins peretele lateral al casei, am simțit sub mână căldura cărămizilor aspre. O pală de vânt a străbătut iedera, teii s-au înclinat, casa a respirat ușor.

În dreptul scărilor care duceau la ușa casei stăteau avocații. Unul dintre ei și-a aruncat țigara când ne-a văzut

---

<sup>2</sup> În germana de jos, grupul de dialecte vorbite în nordul Germaniei: micuța.

venind. Apoi s-a aplecat grăbit și a ridicat mukul. Când am urcat treptele late și-a plecat kapul — i se înroșise gâtul și căuta koncentrat ceva în servietă. Ceilalți doi se uitau la mătușă Inga, amândoi erau mai tineri decât ea, dar au început imediat să-i făcă o kurte asiduă. Unul dintre ei a skos din servietă o cheie și ne-a privit întrebător. Mama a luat cheia și a vârât-o în broască. Când s-a auzit sus, la balamaua ușii, sunetul plescăit al clopoțelului de alamă, pe chipurile tuturor celor trei surori a înkolțit același zâmbet firav.

— Putem merge în birou, a spus mătușă Inga și a luat-o înainte.

Mireasma holului de la intrare m-a amețit, mirosea încă a mere și a pietre vechi, lada de zestre din lemn sculptat a străbunicii mele, Käthe, stătea lângă perete. În dreapta și în stânga ei, scaunele din lemn de stejar cu blazonul familiei: o inimă tăiată în două de un fierăstrău. Tocurile mamei și ale mătușii Inga țacăneau, sub tălpile din piele scrâșnea nisipul, doar mătușă Harriet venea din urmă încet și silențios în pantofii ei Reebok.

În biroul bunicului se făcuse ordine. Părinții mei și unul dintre avocați, cel tânăr, cu țigara, au aranjat patru scaune, trei pe o latură și unul pe cealaltă. Masa de lucru a lui Hinnerk stătea lângă perete, grea și neatinsă de vânzoleala din jur, între cele două ferestre care dădeau spre alea cu tei. Lumina se frângea printre frunzele teilor și stropea încăperea. În aer dansau fire de praf. Era răcoare. Mama și mătușile mele s-au așezat pe cele trei scaune închise la culoare, unul dintre avocați și-a luat scaunul de la biroul lui Hinnerk. Tata și cu mine am rămas în picioare, în spatele celor trei surori, ceilalți doi avocați stăteau

în dreapta, lângă perete. Picioarele și spetezele scaunelor erau atât de înalte și de drepte, încât corpul așezat se plia imediat în unghiuri drepte: labele picioarelor și gâmbelle, coapsele și spatel, brațele și antebrațele, gâtul și umerii, bărbia și gâtul. Surorile semănau cu niște statui egipțene dintr-o cameră mortuară. Și, deși lumina pâlpaitoare ne orbea, nu încălzea totuși camera.

Bărbatul așezat pe scaunul de birou al lui Hinnerk, nu cel cu țigara, a plesnit din încuietorile servietei sale, de parcă le-ar fi dat un semnal celorlalți doi, care și-au dres glasurile și și-au îndreptat privirile serioase spre el, cel care părea a fi șeful lor. Acesta s-a prezentat drept partener al fostului partener al lui Heinrich Lünschen, bunicul meu.

S-a citit și a fost explicat testamentul Berthei, tatăl meu a fost desemnat executor. Corpurile surorilor au fost străbătute de o singură mișcare fluidă, când au aflat că eu urma să primesc casa. M-am lăsat cu toată greutatea pe un taburet și l-am privit pe partenerul partenerului. Cel cu țigara s-a uitat la mine, eu mi-am coborât privirea și am fixat-o asupra hârtiei cu cântecele de la slujba de înmormântare, pe care o strângeam încă în mână. Pe degetul mare se imprimaseră notele de la „O, frunte-nsângerată”. Imprimantă cu jet de cerneală. Frunți însângerate, păr ca niște jeturi roșii de cerneală vedeam în fața ochilor, găuri în frunți, golurile de memorie ale Berthei, nisipul clepsidrei. Din nisip, când e bine înfierbântat, se face sticlă. Mi-am atins cu degetele cicatricea, nu, încă nu se scurgea nisip prin ea, doar praf a sărit din poalele rochiei mele de catifea, când mi-am strâns din nou degetele și m-am așezat picior peste picior. Am zărit în ciorap un fir subțire care se dusesse și care se pierdea de la

genunchi în catifeaua neagră a rochiei. Simțeam privirea lui Harriet și mi-am ridicat capul spre ea. În ochi i se citea compătimirea, ea ura casa. Rozmarin, să-ți amintești. Cine spusese asta? Uitasem. Cu cât se duceau mai multe fire din memoria Berthei, cu atât mai mari erau frânturile de amintiri care cădeau prin ochiurile rămase. Cu cât era mai derutată, cu atât erau mai smintite bucățile de lână pe care le tricota și care, din cauza ochiurilor mereu pierdute, unite sau reluate pe margini, creșteau și se micșorau în toate direcțiile, se căscau și se încurcau și, dacă le frecai între degete, se desfăceau din toate părțile. Mama mea strânsese bucățile astea tricotate din Bootshaven și le adusese acasă. Le păstra într-o cutie de carton în dulapul de haine din dormitorul ei. Cândva, dădusem întâmplător peste ele și, cu un amestec de spaimă și amuzament, întinsesem pe patul părinților mei, una după alta, aceste sculpturi tricotate. Mama mi se alăturase, eu nu mai locuiam acasă, iar Bertha era deja la cămin. O vreme am privit arătările din lână.

— În fond, fiecare trebuie să aibă ceva în care să-și conserve lacrimile, a spus mama parcă în apărarea Berthei, apoi le-a strâns și le-a așezat la loc în dulap. De atunci nu am mai vorbit niciodată despre împletiturile Berthei.

În șir indian am ieșit cu toții din birou, am străbătut coridorul înapoi spre ușa casei, clopoțelul a zdrăngănit metalic. Bărbații ne-au dat mâna, au plecat, iar noi ne-am așezat afară, pe trepte. Aproape toate plăcile netede, alb-gălbui, de piatră erau crăpate, dar nu în profunzime, ci pe orizontală: din ele săriseră bucăți plate, care acum zăceau desprinse și puteau fi ridicate ca niște capace. Mai demult nu erau așa de numeroase, doar șase sau șapte, și

le foloseam ca ascunzători, în care puneam la adăpost pene, flori și scrisori.

Pe atunci scriam încă scrisori, credeam încă în cuvinte scrise, tipărite, citite. Acum nu mai credeam. Eram bibliotecară la Biblioteca universitară din Freiburg, lucram cu cărți, îmi cumpăram cărți, ba uneori chiar împrumutam. Dar de citit? Nu. Mai demult da, citeam, citeam încontinuu, în pat, la masă, pe bicicletă. Dar se terminase cu asta. Cititul e precum colecționatul, iar colecționatul e la fel ca păstratul, iar păstratul e la fel ca amintitul, iar amintitul e ca atunci când nu știi exact, iar când nu știi exact e ca atunci când ai uitat, iar uitatul e ca atunci când cazi, iar cu căderile trebuia să se termine o dată pentru totdeauna.

Asta era o explicație.

Dar îmi plăcea să fiu bibliotecară. Din aceleași motive pentru care nu mai citeam.

Întâi studiasem germanistica, dar, scriindu-mi lucrările de seminar, am observat că tot ceea ce urma după bibliografiere îmi părea lipsit de importanță. Cataloage, registre, ghiduri, indexuri, toate aveau frumusețea lor fină, care, atunci când le citeai superficial, ți se deslușea la fel de puțin ca o poezie ermetică. Când îmi croiam calea treptat de la un lexicon general, cu paginile subțiate de atâta folosit, spre alte cărți, pentru a ajunge în final la o monografie de strictă specialitate, a cărei copertă nu fusese niciodată atinsă de altcineva înaintea mea, cu excepția vreunui bibliotecar, aveam un sentiment de satisfacție care nu se putea măsura cu ceea ce simțeam față de propriul meu text. În afară de asta, ceea ce scriai era totodată ceea ce nu trebuia să memorezi, deci ceea ce puteai da liniștită uitării, pentru că acum știai, nu-i așa, unde e

de găsit și astfel era din nou valabil ceea ce credeam despre citit.

Cel mai mult îmi plăcea la meseria mea când dădeam de urma unor cărți uitate, a unor cărți care stăteau de sute de ani la locurile lor, probabil niciodată citite, cu coto-rul acoperit de un strat gros de praf, dar care supravie-țuiseră câtorva milioane de necititori. Găsisem până acum vreo șapte sau opt cărți de acest gen, pe care le vi-zitam la intervale neregulate de timp, fără să le ating însă vreodată. Uneori le adulmecam puțin. Aveau un miros urât, ca majoritatea cărților din biblioteci, opusul celui pe care îl considerăm proaspăt. Cel mai rău mirosea car-tea despre frizele egiptene antice, era deja toată înnegri-tă și oribilă. Pe bunica nu o vizitasem decât o singură dată la cămin. Ședea în camera ei, îi era teamă de mine și a făcut pe ea. A venit o îngrijitoare și i-a schimbat scu-tecul. La plecare, am sărutat-o pe Bertha pe obraz, era rece, iar pe buze am simțit pânda de zbârcituri care îi aco-perea moale fața.

Eu stăteam pe treaptă și așteptam, urmărind cu de-getul contururile crăpăturilor din pietre, iar mama ședea cu două trepte mai sus și îmi vorbea. Vorbea încet și nu își încheia propozițiile, astfel încât sunetul vocii ei părea să mai plutească o vreme în aer. Iritată, m-am întrebat de ce își făcuse în ultima vreme un obicei din asta. Abia când mi-a pus în poală o cheie mare, alămie, care arăta, cu partea de sus simplu arcuită, ca o piesă din decorul unei povești de Crăciun, am înțeles în sfârșit despre ce era vorba. Era vorba despre casă, despre fiicele Berthei, aici, pe treptele deteriorate, despre sora ei moartă, care se